

**Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İnstitutu**

Əlyazma hüququnda

Vəfa Oruc qızı Mahmudova

**Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun
inkişaf problemləri**

İxtisas: 5312.01 – Sahə iqtisadiyyatı

İqtisad üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

Bakı – 2015

Dissertasiya işi Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı və Təşkili İnstitutunda yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor, əməkdar müəllim
Alıcan Bayramalı oğlu Abbasov

Rəsmi opponentlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Elşən Mahmud oğlu Hacızadə

iqtisad elmləri namizədi, dosent
Akif Həmid oğlu Fərruxov

Aparıcı təşkilat: **Azərbaycan Respublikası Milli Elmlər Akademiyası İqtisadiyyat İnstitutu**

Müdafiə “___” dekabr 2015-ci il tarixdə saat “___” Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İnstitutunda iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunan dissertasiyaların müdafiəsini keçirən FD.02.052 dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: Az 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küçəsi 6, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, İqtisadi Araşdırmalar Elmi-Tədqiqat İnstitutu

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq olar.

Avtoreferat “___” noyabr 2015-ci il tarixində göndərilmişdir.

Dissertasiya şurasının elmi katibi,
i.ü.f.d., dosent

S.A.Abbasova

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Mövzunun aktuallığı. Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən aqrar islahatlar milli kənd təsərrüfatının müasir modelinə adekvat məhsuldar qüvvələrin modernləşdirilməsinə və zəruri institusional dəyişikliklərə gətirib çıxarmamışdır. 2004-2018-ci illəri əhatə edən Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafının Dövlət Proqramları və “Azərbaycan-2020: gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyası çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində aqrar sahədə sahibkarlığın inkişafı üçün əlverişli mühit yaradılmış, fermerlərə dövlət qayğısı güclənmiş, yəni kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıları torpaq vergisi istisna olmaqla bütün vergilərdən azad edilmiş, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən güzəştli kreditlər verilmiş, toxumçuluq və damazlıq işini yaxşılaşdırmaq məqsədilə fermerlərə dövlət büdcəsindən subsidiyalar ödənilmişdir. Azərbaycan Respublikasının maliyyə imkanları artdıqca aqrar sahənin inkişafına göstərilən dövlət dəstəyinin həcmi artmış və əhatə dairəsi genişlənməmişdir. Belə ki, bütün istiqamətlər üzrə kənd təsərrüfatına yönəldilən dövlət dəstəyinin ümumi həcmi 2007-ci ildəki 328 milyon manatdan 2013-cü ildə 657 milyon manata çatmış, yaxud 2 dəfə artmışdır.

Bununla belə bazar infrastrukturunun lazımi səviyyədə inkişaf etməməsi, fermerlərin hazır məhsul bazarına çıxışının çətin olması, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında sığortanın zəif inkişafı, kənd təsərrüfatı məhsulları ilə istehsal-texniki təyinatlı mallar və kənd təsərrüfatına göstərilən xidmətlərin qiymətləri arasında kəskin uyğunsuzluğun mövcud olması və s. səbəblər aqrar sahənin dinamik və davamlı inkişafını ləngidir. Belə vəziyyət ASK-da bazar münasibətlərinin koordinasiyasının spesifik forması olan aqrobiznesin rolunun yetərincə qiymətləndirilməməsilə izah edilir. Aqrobiznesin inkişafı ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, əhalinin məşğulluq səviyyəsinin və rifahının yüksəldilməsi problemlərinin həllinə kömək edir. Aqrobiznesin inkişafı kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinə imkan verir ki, yüksək keyfiyyətli və rəqabət qabiliyyətli məhsul istehsalı üçün öz potensialından səmərəli istifadə etsinlər. ASK-nın sahə və sferaları arasında koordinasiya əlaqələrinin dərinləşməsi və təkmilləşdirilməsində aqrobiznesin rolu və əhəmiyyəti barədə xarici ölkələrin müsbət təcrübəsi vardır.

Araşdırmalar göstərir ki, ASK-nın strukturyaradıcı v  koordinasiyalaşdırıcı amili kimi aqrobiznesin inkişafı yüksək rəqabətli ərzaq bazarının formalaşması və inkişafına, sahələrarası sosial-iqtisadi münasibətlərin təkmilləşdirilməsinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Aqrobiznesin dinamik və effektiv inkişafı onun maliyyə-kredit infrastrukturunun inovasiyalı formalarının inkişafını zəruri edir. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunu təkraristehsal prosesinin normal yerinə yetirilməsi v  ASK-nın sosial infrastrukturunun inkişafı  c n zəruri maliyyə resurslarının formalaşması üzrə funksiyaların reallaşdırılmasına əsaslanan institutların məcmusudur. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun subyektləri maliyyə resurslarının toplanması və ASK-nın təsərrüfat subyektləri və sferaları arasında bölüşdürülməsi, kapitalın formalaşması və hərəkəti proseslərini həyata keçirir.

Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun əsas məqsədi kənd təsərrüfatı məhsulunun istehsalı, tədarükü, nəqli, saxlanması və emal proseslərinin fasiləsiz yerinə yetirilməsi, ASK-da iqtisadi artım və rəqabət qabiliyyətinin y ks dilməsi  c n lazımi maliyyə resursları formalaşdırmaqdan ibarətdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunu iqtisadi münasibətlər sistemində  z layıqlı yerini tutmamış və onun innovasiyalı formalarının inkişafına böyük ehtiyac vardır. Bu baxımdan aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı formalarının inkişafı məsələlərinin kompleks şəkildə tədqiqi böyük aktuallıq kəsb edir.

Mövzunun öyrənilmə dərəcəsi. Dünya iqtisad elmində təsərrüfatlararası kooperasiya v  aqrars naye inteqrasiyası, aqrobiznesin və onun maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının nəzəri-metodoloji və praktiki aspektləri xarici iqtisadçı alimlərdən D.Devis, A.Xoskinq, B.M.Arxirov, B.B.Miloserdov, İ.N.Buzdalov, N.A.Papov, B.İ.Saytan, N.V.Paraxin, V.A.Dobrinin, V.V.Kuznesov, E.S.Oqlavlin, E.S.Stroyev, V.A.Tixonov, Q.İ.Şmelev və başqalarının monoqrafiyaları, dərslikləri v  dərs vəsaitlərinin predmetini təşkil etmişdir. Azərbaycan alimlərindən Z. .Səmədzadə,  .X.Nuriyev, A.K.Ələsgərov,  .Ç.Verdiyev, A.B.Abbasov, S.V.Salahov, İ.H.Alıyev, A.F.Abbasov, İ.Ş.Qarayev, İ.H.İbrahimov, M.A.İbrahimov, N.A.Xəlilov, A.T.Əhmədov və başqaları kənd təsərrüfatının v  ASK-nın digər sahələrinin inkişafı problemlərinə aid sanballı tədqiqat işləri yerinə yetirmiş v  monoqrafiyalar nəşr etdirmişlər. Lakin adları  kilk n alimlərin əsərlərindən fərqli olaraq hazırkı dissertasiya işində

ASK-da bazar münasibətlərinin koordinasiyasının spesifik forması olan aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı inkişafı məsələləri sistemli şəkildə tədqiq edilməmişdir. Sözügedən problemin aktuallığı, onun elmi və praktiki əhəmiyyəti, həmçinin kifayət qədər öyrənilməməsi dissertasiya mövzusunun seçilməsini şərtləndirmişdir.

Tədqiqatın məqsədi və vəzifələri. Dissertasiyanın əsas məqsədi aqrar-sənaye kompleksində bazar münasibətlərinin koordinasiyasının spesifik forması olan aqrobiznesin nəzəri aspektlərini öyrənilərək ümumiləşdirmək və onun maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişaf istiqamətlərinə dair elmi cəhətdən əsaslandırılmış təklif və tövsiyələr işləyib hazırlamaqdan ibarətdir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələr müəyyən edilmişdir və həll edilmişdir:

- aqrobiznesin nəzəri əsaslarını öyrənmək, onun mahiyyəti, strukturu və xüsusiyyətlərini açıqlamaq;

- aqrobiznesin fəaliyyət sferasının təsnifat əlamətlərini dəqiqləşdirmək;

- ASK-nın inkişaf strategiyası və koordinasiyasının formalaşmasında aqrobiznesin yeri və rolunu müəyyənləşdirmək;

- aqrobiznesin spesifik sosial-iqtisadi funksiyalarını aşkarlamaq;

- aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafına konseptual yanaşmaları müəyyənləşdirmək;

- aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının mövcud vəziyyətini kompleks təhlil etmək;

- aqrobiznesin inkişafının vergi tənzimlənməsi mexanizmini açıqlamaq;

- kiçik aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı inkişaf istiqamətlərini əsaslandırmaq;

- aqrobiznesin maliyyələşdirilməsində vençur kapitalından istifadə imkanlarını müəyyənləşdirmək;

- aqrobiznesin maliyyələşdirməsinin effektiv üsulu kimi lizinqin genişləndirilməsinə dair konkret təkliflər işləyib hazırlamaq.

Tədqiqatın predmeti və obyektı. Tədqiqatın predmetini bazar iqtisadiyyatı şəraitində aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı inkişafı prosesində yaranan iqtisadi münasibətlər sistemi təşkil edir. **Tədqiqat obyektı** kimi ASK-da bazar münasibətlərinin koordinasiya-

sının spesifik forması kimi aqrobiznes və onun maliyyə-kredit infrastrukturunu seçilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri və metodoloji əsasını Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Sahibkarlıq fəaliyyəti, investisiya fəaliyyəti, kiçik və orta sahibkarlığa dövlət köməyi, lizinq xidmətləri haqqında qanunlar, Respublika Prezidentinin fərmanları, Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamları, aqrar sahənin inkişafı ilə bağlı qəbul edilən normativ-hüquqi aktlar, habelə klassiklərin və aparıcı iqtisadçı alimlərin əsərləri təşkil edir.

Tədqiqat prosesində sistemli və müqayisəli təhlil, məntiqi ümumiləşdirmə, statistik qruplaşdırma və s. metodlardan istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın informasiya bazasını Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin, Maliyyə, Vergilər, İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliklərinin, “Aqrolizinq” ASC-nin, Ərzaq Təhlükəsizliyi İnformasiya Sisteminin məlumatları, Qlobal İnternet Şəbəkəsinin informasiya resursları və tədqiqatçının şəxsi müşahidələri təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- aqrobiznesin iqtisadi mahiyyəti və əhəmiyyəti, onun elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsi və fəaliyyəti açıqlanmışdır;

- aqrobiznesin və onun maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının konseptual əsasları öyrənilmiş və müvafiq ümumiləşdirmələr edilmişdir;

- aqrar-sənaye kompleksinin inkişafında əsas koordinasiyaedici amil kimi aqrobiznesin rolu əsaslandırılmışdır;

- aqrobiznesin dövlət tənzimlənməsinin müasir formaları, xüsusilə vergi tənzimlənməsi sistemi tədqiq edilmiş və təkmilləşdirilmişdir;

- aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının mövcud vəziyyəti kompleks təhlil edilərək qiymətləndirilmişdir;

- kiçik aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı inkişafının prioritet istiqamətləri əsaslandırılmışdır;

- aqrobiznesin innovasiyalı inkişafının maliyyələşdirilməsində vençur kapitalından istifadə edilməsinə dair konkret təkliflər işlənilib hazırlanmışdır;

- aqrobiznesin maliyyələşdirməsində lizinqin genişləndirilməsi imkanları aşkarlanmış və onlardan səmərəli istifadə yolları müəyyənləşdirilmişdir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, onun əsas müddəalarından, əldə edilmiş nəticələrdən, irəli sürülmüş təklif və

tövsiyələrdən ASK-da bazar münasibətlərinin spesifik forması olan aqrobiznesin inkişaf perspektivlərini əsaslandırmaq üçün metodoloji baza kimi istifadə oluna bilər. Dissertasiya işinin nəzəri və praktiki müddəalarından həmçinin “Maliyyə”, “Pul və banklar”, “Biznesin infrastrukturunu”, “ASK-nın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi” və “Vergitutma” fənlərinin tədrisində istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası və nəticələrinin tətbiqi. Tədqiqatın əsas müddəaları və nəticələri beynəlxalq və respublika elmi-praktiki konfranslarda məruzə edilmiş və dərc olunmuşdur. Dissertasiya işinin nəticə və təklifləri Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi İqtisadi İslahatlar Elmi-Tədqiqat İnstitutuna göndərilmiş və gələcəkdə istifadə üçün qəbul edilmişdir (33/33-7/11 sayılı, 18.06.2014 tarixli məktub).

Dissertasiya işinin quruluşu və həcmi. Dissertasiya işi giriş, üç fəsil, nəticə, 12 cədvəl və 1 şəkli özündə əks etdirən 1,5 interval kompüter yazısı ilə 147 səhifədən ibarətdir. İşdə 101 adda ədəbiyyat siyahısı göstərilmişdir.

Dissertasiyanın mündəricatı:

Giriş

Fəsil 1. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının nəzəri-metodoloji əsasları

- 1.1. Aqrobiznesin iqtisadi mahiyyəti, strukturu və səciyyəvi xüsusiyyətləri
- 1.2. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının konseptual əsasları
- 1.3. Aqrobiznes aqrar-sənaye kompleksində bazar münasibətlərinin koordinasiyasının spesifik forması kimi

Fəsil 2. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının mövcud vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

- 2.1. Aqrobiznesin maliyyə infrastrukturunun inkişafının mövcud vəziyyətinin təhlili
- 2.2. Aqrobiznesin kredit infrastrukturunun inkişafının mövcud vəziyyətinin təhlili
- 2.3. Aqrobiznesin vergi tənzimlənməsi sisteminin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

Fəsil 3. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının prioritet istiqamətləri

3.1. Kiçik aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı inkişafı

3.2. Aqrobiznesin maliyyələşdirilməsində vençur kapitalından istifadə edilməsi

3.3. Aqrobiznesin maliyyələşdirilməsinin effektiv üsulu kimi lizinçin genişləndirilməsi

Nəticə

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

TƏDQIQATIN QISA MƏZMUNU

1. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişafının nəzəri-metodoloji aspektləri

Aqrobiznes kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, tədarükü, emalı, saxlanması, nəqli və son istehlakçıya çatdırılması ilə bağlı proseslərin məcmusunu ifadə edir. Aqrobiznes aqrar-sənaye kompleksinin əsas struktur təşkilədici sayılır, bazar şəraitində iqtisadi münasibətlərin yüksək rəqabətli xarakterinə kömək edir.

Aqrar-sənaye inteqrasiyası prosesi müxtəlif formalarda təzahür edir və bir sıra sosial-iqtisadi və idarəetmə problemlərinin yaranmasına gətirib çıxarır. Bununla əlaqədar müxtəlif səviyyədə aqrar-sənaye inteqrasiyasının təşkilati formalaşması ilə bağlı məsələlərin həlli aqrobiznesin inkişafına və səmərəliliyinin yüksəldilməsinə kömək edir.

Bir çox iqtisadçı alimlərin əsərlərində ASK-nın sosial-iqtisadi mahiyyəti onun ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında və məhsuldar qüvvələrin inkişafı prosesində oynadığı rolu baxımından qiymətləndirilir. ASK iqtisadiyyatın sahələrinin (onların infrastrukturları ilə birlikdə) üzvi surətdə əlaqələndirilməsini, hər şeydən əvvəl kənd təsərrüfatının sənayeləşməsinə, əhalinin ərzaq məhsullarına və kənd təsərrüfatı xammalından buraxılan istehlak şeylərinə olan tələbatının ödənilməsinə nəzərdə tutur.

Dissertasiyada “infrastruktur” anlayışı, onun təsnifatı və iqtisadiyyatın inkişafında rolu və əhəmiyyəti barədə müxtəlif yanaşmalar nəzərdən keçirilmiş və müvafiq ümumiləşdirmələr edilmişdir. Bir sıra alimlər infrastruktur barədə fikir söyləyərək maliyyə-kredit infrastrukturunu birbaşa, yaxud dolayısı fərqləndirirlər. Məsələn, K.V.Şurayeva maliyyə-

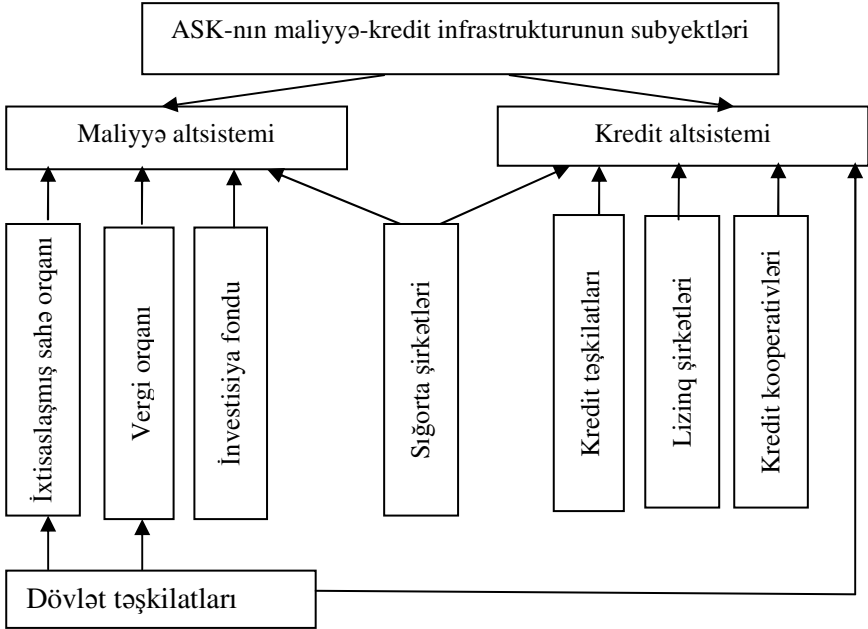
kredit infrastrukturunu dedikdə pul, fond və investisiya bazarları çərçivəsində fəaliyyət göstərən və onların fəaliyyət göstərməsinin normal rejiminin təmin edilməsi üzrə funksiyaları yerinə yetirən institutların (kredit-bank təşkilatları, fond birjalrı, maliyyə, investisiya və sığorta şirkətləri) məcmusu başa düşür. Bu maliyyə kapitalının ultrastruktura transformasiyası ilə izah edilir, nə qədər ki, o real kapitalın fəaliyyətindən kənar qalır. V.F.Stukaçın fikrincə, aqrar-sənaye kompleksinin maliyyə-kredit infrastrukturunu pul, fond və investisiya bazarları çərçivəsində fəaliyyət göstərən, onların və bütün regional kompleksin fəaliyyətinin normal rejiminin təmin edilməsi üzrə funksiyaları yerinə yetirən institutların (kredit-bank təşkilatları, fond birjalrı, maliyyə və sığorta şirkətləri) məcmusunu ifadə edir. Q.V.Timofeyanın fikrincə, ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunu təkraristehsal prosesinin normal fəaliyyəti və kəndin sosial sferasının inkişafı üçün zəruri maliyyə şəraiti təmin edən institutların məcmusunu ifadə edir. Onun subyektləri kimi dövlət, hüquqi şəxslər və əhali çıxış edirlər.

ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunu maliyyə və kredit alt sisteminin iki nisbətən sərbəst elementlərindən ibarətdir. ASK infrastrukturunun maliyyə altsisteminin əsasını kənd təsərrüfatının, ASK-nın digər sahələrinin və kəndin sosial sferasının inkişafına maliyyə dəstəyi üçün yönəldilən pul vəsaitləri fondlarının formalaşması və istifadəsi üzrə iqtisadi subyektlər arasında qurulan münasibətlər təşkil edir. ASK infrastrukturunun kredit altsisteminin əsasını isə kreditorlar və borc götürənlər arasında ödənilməlilik və qaytarmalılıq prinsipi əsasında pul, yaxud əmtəə formasında vəsaitlərin hərəkəti üzrə iqtisadi münasibətlər təşkil edir, hansıki bu rolda dövlət, kənd təsərrüfatı müəssisələri, ev təsərrüfatları, ictimai təşkilatlar və digər sosial institutlar çıxış edə bilirlər.

ASK sistemində maliyyə-kredit infrastrukturunun yerinə yetirdikləri funksiyaları geniş təhlil edərək müəllif qeyd edir ki, ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunu – təkraristehsal prosesinin normal fəaliyyət göstərməsi və ASK sosial infrastrukturunun inkişafı üçün zəruri maliyyə şəraitinin yaradılmasına səbəb olan funksiyaların reallaşmasına əsaslanan institutların məcmusudur, hansıki subyektləri maliyyə resurslarının toplanması və bölüşdürülməsi, ASK-nın təsərrüfat subyektləri və sferaları arasında kapitalın formalaşması və hərəkəti proseslərini həyata keçirirlər.

Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun subyektləri qismində dövlət idarələrini, sığorta şirkətlərini, kredit təşkilatlarını, lizinq

şirkətlərini və s. ayırmaq məqsəduyğun olardı. Sistemləşdirmək məqsədilə, bizim fikrimizcə, aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun subyektlərini iki qrupa: maliyyə və kredit altsistem subyektlərinə ayırmaq lazımdır (şəkil 1).



Şəkil 1. ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunun subyektləri

2. Aqrobiznes ASK-da bazar münasibətlərinin koordinasiyasının spesifik forması kimi

ASK sahələrinin inkişafında torpaq və əmlak münasibətləri islahat yolu ilə dəyişdirilərkən bir sıra səbəblər üzündən istehsal, tədavül, bölgü və istehlak sferalarında müəyyən disproporsiyalar yaranmışdır. Aqrar sahədə islahatların birinci mərhələsində idarəetmə fəaliyyətinin tənzimləyici, təminədiçi və bölüşdürücü rolundan mövcud iqtisadi problemlərin həlli üçün populist baxışların cəzalandırılmaması və cəmiyyət qarşısında məsuliyyətin dərk edilməməsi ucbatından imtina olunmuşdur. Ona görə də müasir bazar iqtisadiyyatı şəraitində aqrar sektorda dövlətin iqtisadi

siyasətinin başlıca məqsədi elmi-texniki tərəqqi və innovasiya xarakterli tədbirlərin həyata keçirilməsi əsasında kənd təsərrüfatı istehsalının davamlı inkişafını təmin etmək, emal sənayesində, xidmət və ticarət sferalarında sahibkarlıq fəaliyyətini genişləndirməkdən ibarətdir.

Nəzərə alsaq ki, kənd təsərrüfatı məhsulları və onların emalından alınan sənaye məhsulları xalq istehlakı fondunun 70-75 faizini təşkil edir, deməli kənd təsərrüfatı istehsalının harmonik inkişafı ASK və bütövlükdə iqtisadiyyatın planauyğun və balanslı inkişafına səbəb olur. İnkişaf etmiş və səmərəli fəaliyyət göstərən aqrar-sənaye kooperasiyası əhalinin maddi rifahının yaxşılaşdırılmasının, məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsinin və yoxsulluğun azalmasının zəruri şərtidir ki, bu da öz növbəsində ölkədə sosial-iqtisadi stabilliyi təmin edir.

Aqrar sektorda müasir təsərrüfatçılıq təcrübəsi göstərir ki, ASK-nın dayanaqlı inkişafı kooperativ təşkilatları şəbəkəsini yaratmadan, aqrobiznesi inkişaf etdirmədən mümkün deyil. Belə ki, Azərbaycan Respublikasında torpaq sahəsi almış 870 min fərdi ailə təsərrüfatı və 35 minə yaxın sahibkarlıq təsərrüfatları mövcuddur, onların kənd təsərrüfatı torpaqları, texnika və maddi-texniki resurslar ilə təminatı üzrə məhdudiyəti vardır ki, bu da məhsul təchizatında maliyyə imkanlarını çətinləşdirir. Qloballaşma şəraitində regionlararası əlaqələrin inkişafı əmtəə bazarında rəqabət mübarizəsinin güclənməsilə müşayiət olunur.

Aqrar islahatlar tək-cə mülkiyyətçilər və sahibkarlar sinfinin yaradılmasına deyil, həm də kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, tedarüki və bölgüsü prosesində iqtisadi əlaqələrin əsaslı surətdə yenidən qurulmasına səbəb olmuşdur. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sahələrarası əlaqələrin idarə olunması sosial-iqtisadi, istehsal və ictimai xarakterli fəaliyyətin bütün növləri və formaları üçün əlverişli şərait yaradır.

Mövcud iqtisadi mexanizm sistemi ASK-nın hər bir sahəsinə, hər şeydən əvvəl maksimum sahə effektinə nail olunmasına yönəldilmişdir. ASK-nın hər bir sahəsi özünün inkişafı ilə bağlı məsələlərin və stimullaşdırılması sisteminin həllini nəzərdə tutur. Belə bir şəraitdə sahələrin iqtisadi maraqları uyğun gəlmir, bəzən isə ASK-nın son məqsədlərinə ziddiyyət təşkil edir. Aqrar-sənaye kompleksinin idarəetmə mexanizminin kifayət qədər işlənilib hazırlanmaması, onun sahələri arasında istehsal-iqtisadi əlaqələrin təkmil olmaması resursların səpələnməsinə və qeyri-səmərəli istifadə olunmasına gətirib çıxarır, son məhsul istehsalının artım tempini ləngidir və ictimai istehsalın effektivliyini aşağı salır. Bütün

bunlar təsərrüfatçılığın iqtisadi mexanizmi sistemində və aqrar-sənaye istehsalının effektivliyinin yüksəldilməsinin stimullaşdırılması təcrübəsində bazar münasibətlərini nəzərə almaqla dəyişikliklərin aparılmasını zəruri edir.

3. Aqrobiznesin maliyyə infrastrukturunun inkişafının mövcud vəziyyətinin kompleks təhlili

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin fərman və sərəncamları ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2004-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramları”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”, “2012-2020-ci illərdə üzümçülüyün inkişafına dair Dövlət Proqramı” və bir sıra sahəvi inkişaf proqramlarının icrası, habelə aparılan məqsədyönlü və ardıcıl iqtisadi siyasət qeyri-neft sektorunun yüksək sürətlə inkişafına səbəb olmuşdur. Qeyri-neft sektorunun ümumi daxili məhsulda xüsusi çəkisi 2013-cü ildə 53,1 faiz təşkil etmişdir.

Son illər Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır, həm də bu artım əsasən məhsuldarlığın yüksəldilməsi və intensiv amillərin hesabına təmin edilmişdir. Lakin bununla belə ölkə əhalisinin bitki yağları, süd və süd məhsulları, balıq və balıq məhsulları və s. qida məhsullarına olan tələbatı yerli istehsal hesabına tam ödənilmir, yəni həmin məhsullar üzrə idxal ixracı üstələyir, saldo mənfidir. Eyni zamanda bəzi kənd təsərrüfatı müəssisələri zərərli işləyirlər ki, onlar təkraristehsal proseslərini həyata keçirə bilmirlər və potensial müflisləşməyə doğru gedirlər. Aqrar əmtəə istehsalçılarının böyük əksəriyyətinin bütün səviyyələrdə büdcə, büdcədənkenar fondlar və kənd təsərrüfatı müəssisələrinə istehsal vasitələri göndərən şirkətlər qarşısında vaxtı keçmiş borcları vardır. Hətta gəlirlə işləyən kənd təsərrüfatı müəssisələri içərisində də dayanaqlı maliyyə nəticələrinə malik olmayanların sayı az deyil.

Dünya təcrübəsi təsdiq edir ki, ASK müəssisələri və təşkilatçıların gəlirliyinin və maliyyə dayanaqlığının təmin edilməsi istehsal və təminat-təchizat fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi və aqrar sektora investisiyanın cəlb edilməsi üçün əlverişli iqtisadi və institusional mühitin yaradılması yolu ilə mümkündür. Azərbaycanın aqrar siyasəti də

məhz həmin məqsədə xidmət edir, yəni ASK-nın inkişafına dövlət dəstəyi, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalçılara və ixracatçılara münasibətdə proteksionizm, qiymətlərin tənzimlənməsi üçün əmtəə intervensiyası mexanizmi və s. tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur.

Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi və torpaq islahatı nəticəsində müxtəlif mülkiyyət formalı çox növlü təsərrüfat subyektləri yaradılmış, enerji daşıyıcılarının və kənd təsərrüfatında istifadə olunan istehsal vasitələrinin qiymətləri müntəzəm surətdə artırılmış, kənd təsərrüfatı məhsullarının qiymətləri ilə sənaye məhsullarının qiymətləri arasında ciddi uyğunsuzluqlar əmələ gəlmişdir. Bunun nəticəsidir ki, ASK-nın son məhsulunun qiymətində kənd təsərrüfatının payı cəmi 20 faiz təşkil edir. Aqrar əmtəə istehsalçılarının maliyyə sağlamlaşdırılması problemi dövlətin bilavasitə dəstəyilə həll edilməlidir, əks təqdirdə əmtəə mübadiləsinin qeyri ekvivalentliyi nəticəsində kənd təsərrüfatı müəssisələrinin vaxtı keçmiş kreditör borcları yarana bilər.

Azərbaycan dövləti bu situasiyanı kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının xeyrinə həll etməyə çalışır, yəni kənd təsərrüfatına neft məhsulları, mineral gübrələr, bitkilərin mühafizəsi vasitələri, kənd təsərrüfatı texnikası göndərən sahələr və həmçinin emal sənayesi müəssisələri ilə əmtəə mübadiləsi prosesində qiymət proporsiyalarının tənzimlənməsi üsulları təklif edir.

Aqrar iqtisadiyyatında sistem transformasiyaları və modernləşdirmə sahəsində pozitiv irəliləyişlərə nail olunması aktiv investisiya siyasətinin hazırlanıb reallaşdırılmasını zəruri edir. Ölkədə həyata keçirilən büdcə siyasəti kənd təsərrüfatı istehsalının modernləşdirilməsi şəraitində aqrar sektorun inkişafının prioritetliyinin təmin edilməsinə yönəldilməmişdir. Aqrar modernləşdirməyə maliyyə dəstəyi mexanizmi kənd təsərrüfatı istehsalında yeni texnika və texnologiyaların tətbiqi, daha məhsuldar bitki sortları və heyvan cinslərindən istifadə, torpağın münbitliyinin artırılması məqsədilə zəruri istehsal vasitələrinə və xidmətlərə tələbin stimullaşdırılmasına yönəldilməlidir. Eyni zamanda aqrar iqtisadiyyatda modernləşdirməyə maliyyə köməyi çox istiqamətli olmalıdır. Belə ki, kənd təsərrüfatında istifadə olunan istehsal vasitələri üçün güzəştli idxal gömrük rüsumlarının və vergilərin tətbiqi, əsas kapitalla investisiya qoyuluşlarının maliyyələşdirilməsinə dotasiyaların tətbiqi ilə bağlı xüsusi kredit xətlərinin açılması və kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarının

gəlirlərinin artırılmasına kömək göstərilməsi əsasında modernləşdirmə vasitələrinə tələb stimullaşdırılmalıdır.

Aqrar sektorda modernləşdirməyə dövlət köməyinin çağdaş dünya təcrübəsinə uyğun çoxşaxəli sisteminin formalaşdırılması vacib məsələdir. Bu vacib məsələnin həlli kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarında subsidiyaların verilməsini zəruri edir. İnkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatlı ölkələrdə kənd təsərrüfatının sənayeləşdirilməsi məqsədilə mühüm növ istehsal vasitələri ilə təminatla əlaqədar subsidiyalar geniş tətbiq edilmişdir. Dünya təcrübəsində dövlət büdcəsindən aqrar modernləşdirmə məqsədləri üçün səmərəli subsidiyalar mexanizmi formalaşdırılmışdır.

4. Aqrobiznesin kredit infrastrukturunun inkişafının mövcud vəziyyətinin kompleks təhlili

Aqrobiznesin mövcud maliyyələşdirilməsi sisteminə bank və əmtəə kreditləri, emal və ticarət müəssisələri tərəfindən göndiriləcək xammala avans şəklində vəsaitlərin verilməsi, istehsal vasitələrinin lizinqi daxildir. İnkişaf etmiş bazar iqtisadiyyatlı ölkələrdə bank krediti kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı, tədarükü və emalı sferalarında maliyyə xidmətlərinin ən çox tələb olunan növüdür. Bu məqsədlə bank kreditləri verilərkən borcalanların kredit faizlərini qaytarma qabiliyyəti və onların işgüzar reputasiyası nəzərə alınır.

ASK-nın təsərrüfat subyektlərinə verilən bütün kreditlərin tərkibində kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları birinci, topdansatış və pərakəndəsətış ticarət müəssisələri ikinci və emal sənayesi isə üçüncü yeri tutur. Bazar transformasiyasının dərinləşməsi maliyyə, kredit və vergi alətləri vasitəsilə aqrar sənaye istehsalının inkişafının stimullaşdırılmasını, təsərrüfat subyektləri arasında maliyyə-kredit münasibətlərinin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun qurulmasını zəruriyyətə çevirmişdir.

Bazar iqtisadiyyatlı ölkələrin bir çoxunda kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının çəkdikləri xərclərin müəyyən hissəsi dövlət tərəfindən subsidiyalar vasitəsilə ödənilir. Avropa İttifaqı ölkələrində aqrobiznesin təsərrüfat subyektlərinin xərclərində dövlət tərəfindən verilən subsidiyaların payı 45-50 faiz təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasında ASK-nın maliyyələşdirilməsində pərakəndəlik vardır. Belə ki, əvvəllər kənd təsərrüfatını xüsusi bank – Aqrar Sənaye Bankı maliyyələşdirirdi, hazırda bu funksiyanı Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli

Fondu, "Aqrar kredit" Səhmdar Kredit Təşkilatı, Aqrar-Kredit Fondu, İcraçı Kredit Təşkilatı, Kredit İttifaqları, Kommersiya bankları və digər Qeyri Hökumət Təşkilatları yerinə yetirirlər.

Kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının maliyyə resurslarına olan ehtiyaclarını ödəmək üçün Azərbaycan dövləti Dünya Bankı (WB), İFAD, EU-TASIS və GTZ kimi beynəlxalq maliyyə qurumları və agentliklərindən kreditlər almışlar. Bundan başqa Azərbaycanda fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət təşkilatları (QHT) "mikromaliyyə" proqramları çərçivəsində sahibkarlara kiçik biznes fəaliyyəti üçün kreditlər vermişlər.

Sahibkarlıq subyektlərinə güzəştli kreditlərin verilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsindən Sahibkarlığa Kömək Milli Fonduna 2010-cu ildə 100 milyon manat, 2011-ci ildə 34 milyon manat, 2012-ci ildə 90 milyon manat və 2013-cü ildə 150 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Bundan başqa SKMF Müşahidə Şurası tərəfindən sahibkarlıq subyektlərinə verilmiş güzəştli kreditlərə görə Fondun xəzinə hesabına qaytarılan vəsaitlərdən istifadə olunmasına qərar verilmişdir.

Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu tərəfindən verilmiş kreditlərin içərisində ASK-nın inkişafına yönəldilən kreditlərin xüsusi çəkisi 2005-ci ildəki 55,2 faizdən artaraq 2010-cu ildə 57,4-ə, 2012-ci ildə 58,6 faizə, 2013-cü ildə isə 66,3 faizə çatmışdır. Eyni zamanda SKMF tərəfindən verilmiş kreditlərin payı getdikcə artmışdır. 2013-cü ildə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vasitəsilə 4468 sahibkarlıq subyektinə 275 milyon manat dövlətin güzəştli kreditləri verilmiş və bu kreditlər hesabına 12045 yeni iş yerinin yaradılması təmin olunmuşdur. Dövlətin güzəştli kreditlərinin 68,8 faizi aqrar sektorun, 31,2 faizi müxtəlif sənaye və digər sahələrə verilmişdir. 2012-ci il ilə müqayisədə maliyyələşdirilmiş investisiya layihələrin sayı 84,7 faiz, verilmiş güzəştli kredit vəsaitinin həcmi 26,1 faiz, yeni yaradılacaq iş yerlərinin sayı isə 32,6 faiz artmışdır. Sahibkarlığa Kömək Milli Fondundan kreditləşdirmə müvəkkil kommersiya bankları vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Müvəkkil bankların həmin Fondun kreditlərində tətbiq etdiyi faizin ən yüksək həddi kredit məbləğinin 5-7 faizi həcmində olmuşdur.

Aqrar iqtisadiyyatın transformasiyasının tələblərinə uyğun olaraq aqrobiznesin kredit infrastrukturunu inkişaf etdirmək üçün "Aqrokredit" Səhmdar Kredit Təşkilatı respublikanın regionlarında öz fəaliyyətini genişləndirməli, kənd əhalisinə daha keyfiyyətli bank xidməti göstərməli, gəlirliyini artırmalı, korporativ idarəetmə strukturunu təkmilləşdirməli,

kredit portfelini əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirməlidir. Aqrar iqtisadiyyatın modernləşdirilməsində kredit alətlərinin rolunun artırılması baxımından torpaqların girovu əsasında investisiya kreditlərinin verilməsi və ipoteka bankının yaradılması müstəsna əhəmiyyət kəsb edir.

Araşdırmalar sübut edir ki, aqrar sektorun müəssisələrinin güzəştli kreditləşməsi dövlətin təqdim etdiyi subsidiya və dotasiya ilə müqayisədə daha səmərəlidir. Azərbaycanın kənd təsərrüfatı müəssisələrinin kredit təminatı səviyyəsinin aşağı olmasının əsas səbəblərindən biri kommertiya bankları tərəfindən verilən kreditlərin faiz dərəcəsinin yüksək (30-35 faiz) olmasıdır. Kommertiya banklarının kredit siyasətinin formalaşması və reallaşdırılması mexanizmi təkmilləşdirilməli, kənd təsərrüfatı müəssisələri üçün güzəştli kredit dərəcələri müəyyənləşdirilməlidir.

5. Aqrobiznesin vergi tənzimlənməsi sisteminin müasir vəziyyətinin qiymətləndirilməsi

Dissertasiyada vergi nəzəriyyələri, vergitutmanın prinsipləri, vergilərin funksiyaları, vergi siyasətinin formaları ətraflı araşdırılmışdır.

Kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçıları (təşkilatlar və fərdi sahibkarlar) könüllü şəkildə vahid kənd təsərrüfatı vergisini ödəməyə keçə bilər. Vahid kənd təsərrüfatı vergisinin ödənilməsinə keçən təşkilatlar və fərdi sahibkarlar mövcud qanunvericiliyə uyğun olaraq ümumi qaydada məcburi pensiya sığortasına sığorta haqqı ödəyirlər. Vahid kənd təsərrüfatı vergisinin ödənilməsinə keçmiş təşkilatlar digər vergiləri və yığımları vergilər və yığımlar haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş vergitutmanın digər rejimlərinə uyğun olaraq ödəyirlər.

“Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının Dövlət Proqramı (2002-2005-ci illər)”, ölkə prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dövlət himayəsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” və “Sahibkarlığın inkişafına mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında” fərmanları əsas götürülməklə vergi sistemində radikal islahatlar aparılmışdır. Dünyanın bir çox ölkələri ilə Azərbaycan Respublikası arasında ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılması, gəlir və kapitalla görə vergiləri ödəməkdən yayınmaların qarşısının alınması haqqında sazişlər imzalanmışdır.

Əlverişli biznes mühiti yaratmaq və milli istehsalın inkişafını stimullaşdırmaq məqsədilə 2002-ci ildə “Azərbaycan Respublikasının

Vergi Məcəlləsinə əlavələr və dəyişikliklər edilməsi haqqında” qanun qəbul edilmişdir. Vergi Məcəlləsinə edilən dəyişikliklər və əlavələr vergi ödəyicilərinin hüquqlarını və qanuni maraqlarını qorumağa, vergidən yayınma hallarının qarşısının alınmasına yönəldilmişdir. Azərbaycan Respublikasının dövlət büdcəsinə daxilolmaların içərisində vergi ödənişlərinin həcmi 2005-ci illə müqayisədə 2013-cü ildə 3,9 dəfə, o cümlədən torpaq vergisi 2 dəfə artmışdır. Təhlil göstərir ki, Azərbaycanın dövlət büdcəsinə daxil olan vergi ödənişlərinin ümumi daxili məhsula olan nisbəti 9,8 faiz, torpaq vergisi üzrə ödənişlərin kənd təsərrüfatının ümumi məhsuluna olan nisbəti 9,1 faiz təşkil edir ki, bu Avropa İttifaqının üzvü olan ölkələrin müvafiq göstəricilərindən xeyli aşağıdır.

Vergitutmanın ümumi qaydasına əsasən ASK-nın müəssisə və təşkilatları mənfəət vergisi, torpaq vergisi, əmlak vergisi, əlavə dəyər vergisi və sadələşdirilmiş vergi ödəyirlər. Azərbaycanda kənd təsərrüfatı müəssisələri yalnız torpaq vergisi ödəyir, qalan vergi növlərindən azaddırlar. Son illər ölkənin dövlət büdcəsinə daxil olan vergi ödənişlərinin ümumi həcmində mənfəət vergisinin və sadələşdirilmiş verginin xüsusi çəkisi müntəzəm şəkildə artmış, qalan vergi növlərinin xüsusi çəkisi isə əksinə azalmışdır. Lakin dolayısı vergilərin (ƏDV, aksizlər) payı, demək olar ki, stabil qalmış, yəni 36-42 faiz arasında tərəddüd etmişdir. Vergi sistemi əsasən fiskal xarakter daşıyır.

Torpaq vergisini hesablamaq üçün vergitutma obyektinə torpaq sahəsi sayılır, hansıki müəyyən olunmuş qaydada istifadəyə, yaxud mülkiyyətə verilmişdir. Torpaq vergisi torpaq sahəsinin hər hektarına görə illik qeyd olunmuş ödəniş şəklində müəyyən edilir. Kənd təsərrüfatı təyinatlı torpaqlar üzrə torpaq vergisinin dərəcəsi torpaqların keyfiyyətinin ballarla kadastr qiymətləndirilməsi nəzərə alınmaqla hər hektara görə hesablanır. Torpaq sahəsi əsasında vergitutmanın tətbiq edilmədiyi aqrobiznesin subyektlərində (məsələn, quşçuluq fabrikləri, heyvandarlıq kompleksləri, istilik kombinatları və s.) mənfəət vergisinin obyektinə kimi onların fəaliyyətindən əldə edilən gəlirdən istifadə etmək daha məqsədəuyğundur. Birbaşa vergitutmanın xüsusi rejimi (xüsusilə vahid kənd təsərrüfatı vergisi formasında) postsovet ölkələrinin bəzilərində tətbiq edilir. Lakin bu zaman torpaq vergisinin bazası kimi torpağın dəyər qiymətləndirilməsindən istifadə olunmur.

Avropa ölkələrində vergitutma sistemi istehsalın miqyasından və aqrobiznesin təşkilati formalarından asılı olaraq differensiyalaşdırılır. Orta

və iri biznes subyektləri ənənəvi vergi növləri: korporativ gəlir vergisi, universal aksiz vergisi, əmlak vergisi və sosial vergi ödəyirlər.

6. Kiçik aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun innovasiyalı inkişafı

Kənd təsərrüfatının inkişafında kiçik müəssisələr (fərdi sahibkarlar, ailə kəndli və ev təsərrüfatları) müstəsna rol oynayırlar. Belə ki, Azərbaycanın kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunda kiçik aqrobiznes subyektlərinin xüsusi çəkisi 2013-cü ildə 93,1 faiz, kənd təsərrüfatı müəssisələri və sair təşkilatların xüsusi çəkisi isə 6,9 faiz təşkil etmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1.

Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatının ümumi məhsulunun təsərrüfat kateqoriyaları üzrə strukturu, faizlə

Təsərrüfat kateqoriyaları	İllər					
	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Kənd təsərrüfatı müəssisələri və sair təşkilatlar	2,1	3,7	5,0	5,2	6,6	6,9
Fərdi sahibkarlar, ailə kəndli və ev təsərrüfatları	97,9	96,3	95,0	94,8	93,4	93,1
Yekun	100	100	100	100	100	100

Mənbə: Azərbaycanın kənd təsərrüfatı. Statistik məcmuə. Bakı, 2014, s.63,64

Təhlil göstərir ki, kiçik aqrobiznes subyektlərinin istehsal etdikləri məhsulun sahə strukturunda bitkiçilik məhsullarının xüsusi çəkisi 2000-ci ildəki 55,1 faizdən 2013-cü ildə 51,4 faizə enmiş, heyvandarlıq məhsullarının xüsusi çəkisi isə müvafiq olaraq 44,9 faizdən 48,6 faizə qalxmışdır.

Kiçik aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun spesifikliyi ilə şərtlənən bir sıra səciyyəvi xüsusiyyətləri vardır. Aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunu riskli istehsal, aşağı investisiya cəlb ediciliyi, vəsait qoyuluşunun mövsümlü, kapitalın yavaş və tamamlanmamış dövriyyəsi, investisiya layihələrinin uzunmüddətli icrası və borc mənbələrindən güclü asılılıq şəraitində formalaşdırılır. Fasiləsiz maliyyələşdirmənin xüsusi mənbələri yoxdur, çünki bütün resurslar əmtəə və pul formasına çevrilirlər. Aqrar sektorun məhsullarının çox hissəsi xammal xarakteri daşıyır və onların nəqli, tədarükü, saxlanması və emalı tələb olunur. Göstərilən

xüsusiyyətlər kiçik aqrobiznesin daim maliyyələşdirilməsi üçün şəraitin yaradılmasını, ASK-nın maliyyə-kredit infrastrukturunun fəaliyyətinin səmərəli idarə olunmasını zəruri edir.

Kiçik aqrobiznesə maliyyə-kredit dəstək mexanizmlərindən biri dövlət təminatı fondlar sistemi ola bilər. Aqrar sektorda fəaliyyət göstərən, xarici maliyyə və kredit resurslarına faktiki çıxışı olmayan təsərrüfat subyektlərinə kiçik əmtəə istehsalçıları və istehlak kooperativi formasında onların birliklərinin müxtəlif tipləri aiddir.

Kiçik aqrobiznes subyektləri üçün bank kreditləşməsindən istifadə ilə bağlı problemin həlli mikromaliyyələşmə vasitəsilə mümkündür. “Üçüncü dünya” ölkələrində mikromaliyyələşmə proqramı “kasıbcılıqla mübarizə” aləti kimi reallaşdırılır və əsasən xeyriyyəçilik xarakteri daşıyır. Lakin postsovet məkanında, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında mikrokreditləşmə proqramı başlanğıcda kiçik müəssisələrin maliyyə tələbatının ödənilməsinə yönəldilir və bazaryönümlü xarakter daşıyır. Mikrokreditləşmənin biznesin maliyyələşdirilməsinin digər formalarından fərqli cəhəti ssudanın böyük məbləğdə olmamasıdır, lakin mikrokredit üçün vahid standart mövcud olmadığına görə onun məbləğinin həddi müxtəlif ola bilər. Belə ki, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində mikrokreditin həddi adətən 500 ABŞ dolları civarındadır.

Mikrokreditləşmə dəstəyi subyektlərin vəsaitlərinin cəlb edilməsinə və onların müsabiqədə iştiraklarına hesablanır, kreditlər üzrə faiz dərəcəsinin subsidiyalaşdırılması planlaşdırılır ki, bu vəsaiti mikromaliyyələşmə təşkilatı kommersiya bankından alır. Ekspert qiymətləndirməsinə görə bank kreditləri üzrə faiz dərəcəsinin yarısının subsidiyalaşdırılması son borcalan üçün faiz dərəcəsinin ikiqat azalmasına səbəb olur. Bununla əlaqədar kiçik aqrobiznes müəssisələrinə maliyyə-kredit dəstəyinin bu formasının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi problemi tədqiq edilməlidir. Bu zaman kiçik müəssisələr üçün kreditlərin alınması imkanları və kreditlərin təqdim edilməsi şərtləri nəzərə alınmaqla kiçik biznesə regional dəstəyin maliyyə-kredit mexanizminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirilməlidir.

Araşdırmalar göstərir ki, kənd təsərrüfatı rayonlarında sahibkarların özləri vəsait axtarmaqda təşəbbüskarlıq göstərmirlər, onlar avadanlıqların lizinqi, kommersiya kreditləri üzrə faiz dərəcəsinin subsidiyalaşdırılması kimi mütərəqqi maliyyələşdirmə üsulları haqqında bilgilərə malik deyil. Belə bir şəraitdə ucuz kredit təqdim edən institut kimi kənd

təsərrüfatı kredit kooperasiyasının yaradılması və inkişafı olduqca zəruridir. Kredit kooperativlərinin fəaliyyəti qeyri-kommersiya xarakteri daşıyır, onlar borcların qaytarılmaması riskini azaldırlar, rayon və dövlət büdcələri ilə əlaqədar maliyyə əməliyyatlarının aparılmasında vasitəçi kimi çıxış etmək imkanı əldə edirlər. Ölkənin aqrar sektorunun maliyyə resurslarına obyektiv tələbatının olduğu və bank strukturlarının kiçik aqrobiznesi kreditləşdirmək istəmədikləri müasir dövrdə kiçik və orta kənd təsərrüfatı əmtəə istehsalçılarının kreditləşdirilməsinin effektiv institutu qismində kənd təsərrüfatı istehlak kredit kooperativləri çıxış edə bilirlər.

7. Aqrobiznesin maliyyələşdirilməsində vençur kapitalından istifadə

Dissertasiyada “vençur kapitalı” anlayışına Böyük Britaniya və amerika yanaşmaları, vençur kapitalının əsas funksiyaları açıqlanmış, innovasiya fəaliyyətinin vençur maliyyələşdirilməsinin təşəkkülü və inkişafı ilə bağlı məsələlər araşdırılmışdır.

Vençur kapitalı – birbaşa xüsusi investisiyanın həyata keçirilməsi üçün istifadə olunan kapitaldır, hansıki yeni yaradılan və sürətlə inkişaf edən müəssisənin, eləcə də müflisləşmə ərəfəsində olan müəssisənin maliyyələşdirilməsi üçün xarici investorlar tərəfindən təqdim edilən pul vəsaitidir.

Vençur maliyyələşdirməsi ilə fiziki və hüquqi şəxslərin vəsaiti hesabına yaradılan və müzdlü menecerlər tərəfindən idarə edilən “vençur fondları” məşğul olurlar. Menecerlər konkret formada toplanan investorların pul vəsaitlərini yüksək mənfəətin alınmasını təmin etmək imkanına malik olan kiçik və orta şirkətlərin inkişafına yönəldirlər. Bəzən vençur maliyyələşdirməsi yeni elmi ideyanın reallaşdırılması və bazara çıxarılması üçün yeganə vasitə olur. Adətən vençur investisiyasına o sahibkarlar müraciət edirlər ki, yüksək risklilik üzündən investisiya şirkətləri onlara vəsait ayırmaq istəməzlər, həm də bank kreditləri götürə bilmirlər. Belə olan halda konkret biznes layihəsini reallaşdırmaq üçün vençur maliyyələşdirməsindən istifadə edilir, hansıki girov qoymaq və zəmanət vermək tələb etmir, yalnız investoru müəssisənin şərikinə çevirmək və biznesin idarə olunmasında iştirakını təmin etmək gərəkdir.

Vençur investisiyalaşdırmasında investisiya bankları və kommersiya bankları iştirak edirlər. Bu zaman əsas rol investisiya banklarına məxsusdur. Investisiya bankları ilə müqayisədə kommersiya banklarının

fəaliyyəti dövlət tərəfindən daha möhkəm reqlamentləşdirməyə məruz qalır. Kommersiya bankları maliyyə-kredit sisteminin digər təşkilatları ilə birlikdə müstəqil vençur fondlarının filiallarını yaradırlar.

Banklar vençur fəaliyyətində iştirak edərək aşağıdakı əməliyyatları həyata keçirirlər: vençur fondlarının formalaşdırılması üçün maliyyə vasitəçilərinə hesab açılır; vençur fondlarının formalaşmasına xidmət göstərilir; vençurlarla əməliyyatlar aparmaq üçün maliyyə vasitəçilərinə kömək edirlər; öz şəbəkəsi vasitəsilə firmanın səhmlərinin satışını təşkil edirlər.

Innovasiya sferasında vençur kapitalı kiçik və orta yüksəktexnoloji firmaların maliyyələşdirilməsinə yönəldilir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, vençur kapitalı innovasiyanın maliyyələşdirilməsinin ən mühüm mənbələrindən biridir. Vençur kapitalı iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafının və struktur təzələnməsinin başlıca amili qismində çıxış edir, innovasiya fəaliyyətinin investisiya mexanizminin yeni tipini yaradır və iqtisadiyyatın rəqabət qabiliyyətini yüksəldir.

Azərbaycan iqtisadiyyatında, o cümlədən ASK-da innovasiyalı inkişafı ləngidən əsas amillər xüsusi maliyyə vəsaitlərinin çatışmaması, dövlət tərəfindən zəif maliyyə dəstəyi, yeni məhsullara tədiyyəqabiliyyətli tələbin aşağı olması, yeniliklərin yüksək dəyəri, yüksək iqtisadi risk, eləcə də innovasiya infrastrukturunun formalaşmaması hesab edilir.

Azərbaycanın kənd təsərrüfatının qarşısında duran problemlərin həlli aspektlərindən biri onun innovasiyalı istehsal üsuluna keçirilməsi, yeni perspektiv texnologiyaların tətbiqi hesab edilir. Daha doğrusu, ilk növbədə ASK müəssisələrinin maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılması, yəni qənaətçiliyi, məhsuldarlığı və etibarlığı ilə səciyyələnən müasir kənd təsərrüfatı texnikasının tedarüku lazımdır. İkincisi, yüksək məhsuldarlığı, xəstəliklərə davamlığı və zərərvericilərə qarşı möhkəmliyi ilə xarakterizə olunan yeni perspektivli bitki sortları və xəstəliklərə davamlı, yerli iqlim şəraitinə uyğunlaşan yüksək məhsuldarlı cins heyvanlar yetişdirilməlidir. Üçüncüsü, kənd təsərrüfatı məhsullarının tedarüku, saxlanılması və emalı proseslərində yüksəktexnoloji vasitələrin tətbiq edilməsidir.

Bütün bu tədbirlərin həyata keçirilməsi böyük məbləğdə investisiya tələb edir. Kənd təsərrüfatının gələcək inkişafı aqrar vençur kapitalı cəlb etmədən uğurlu ola bilməz. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarının kredit tarixi və cəlbəedici biznes-planının olmaması ilə əlaqədar onların bank vəsaitlərinə və digər maliyyələşmə mənbələrinə çıxış imkanları çox azdır.

Bu da vençur kapitalını kənd təsərrüfatı istehsalının innovasiyalı inkişafının maliyyələşdirilməsinin mümkün mənbələrindən birinə çevirmişdir.

8. Aqrobiznesdə lizinqin tətbiqinin genişləndirilməsi yolları

Lizinq əməliyyatları bir qayda olaraq, banklar, lizinq şirkətləri, avadanlıq istehsalı və ya satışı ilə məşğul olan şirkətlər tərəfindən maliyyələşdirilir. Mövcud təcrübəyə görə, lizinq verənlər özlərini cəlb edilmiş vəsait hesabına maliyyələşdirirlər. Belə ki, bütün dünyada lizinq əməliyyatlarının 80 faizi kreditlər hesabına maliyyələşdirilir. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrdə lizinq şirkətləri açıq bazarda və ya depozitlər hesabına maliyyə əldə edirlər, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə isə lizinq əməliyyatları əsasən banklar tərəfindən yaradılmış lizinq şirkətlərinə verilən kreditlər və ya beynəlxalq maliyyə qurumlarının vəsaiti hesabına maliyyələşdirilir.

Kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün müasir texnika, texnoloji avadanlıq və yüksək məhsuldarlıq damazlıq cins heyvanların əldə edilməsinin ən sərfəli və əlverişli forması maliyyə lizinqidir, hansıki məqsədli maliyyələşdirmənin xüsusi növü hesab edilir. Maliyyə lizinqi əmlakın dəyərini tam ödənilməsi ilə əmlakın lizinqə verilməsi deməkdir. Bu halda əmlakın müvəqqəti istifadə müddəti davamlığına görə istismar müddətinə və əmlakın dəyərini çox hissəsinin amortiza-siya müddətinə yaxınlaşır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Aqrar bölmədə lizinqin genişləndirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 23 oktyabr 2004-cü il tarixli 466 nömrəli sərəncamı əsasında “Aqrolizinq” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti yaradılmışdır. “Aqrolizinq” ASC-nin əsas funksiyaları kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına maddi-texniki xidmətlər göstərməkdən, onları yeni texnika və texnoloji avadanlıqlar, ehtiyat hissələri, mineral gübrələr, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı mübarizə preparatları ilə təmin etməkdir. Hazırda cəmiyyətin təbəçiliyində 55 rayon aqroservis filialı və onların nəzdində 100-dən çox mexanikləşdirilmiş dəstə, 4 regional təchizat bazası və 3 logistik gübrə bazası fəaliyyət göstərir.

“Aqrolizinq” ASC-yə 2005-2012-ci illər ərzində Dövlət büdcəsindən, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan və Dövlət Neft Fondundan, habelə Yaponiya hökumətinin ayırdığı grant hesabına 370,63 milyon manat maliyyə vəsaiti ayrılmışdır. Ayrılmış və təkrar istifadə vəsaiti hesabına müxtəlif markalı 1033 ədəd taxıl biçən kombayn, 4252 ədəd traktor, 164 ədəd ekskavator, 8960 ədəd traktora

qoşulan kənd təsərrüfatı texnikaları, 9 dəst süd zavodu avadanlıqları, 23 dəst soyuducu kameraları, 8 dəst qarışıq yem istehsal zavodu avadanlıqları, kənd təsərrüfatı texnikalarına lazım olan ehtiyat hissələri, dəzgahlar alınmışdır. Bundan başqa 254,8 ton azot, superfosfat və nitroammofoska gübrələri, 294,3 min litr pestisidlər, 7 min ton birinci resroduksiya və 189 ton elit buğda toxumu alınmış, 770 baş cins damazlıq heyvanlar gətirilmiş, respublikanın 34 rayonuna və 81 nəfər sahibkara satılmışdır. “Aqrolizing” ASC fiziki və hüquqi şəxslərə kənd təsərrüfatı texnikaları və texnoloji avadanlıqlar lizinqə verdikdə və ya lizinq yolu ilə satdıqda bağlanmış lizinq müqaviləsinə əsasən onun dəyərinin 20 faizi qabaqcadan, qalan hissəsi isə 10 il müddətinə ödənilir. Məhsul istehsalçılarında mineral gübrələr 50-70 faiz güzəştə satılmışdır.

“Aqrolizing” ASC Kənd təsərrüfatı, İqtisadiyyat və Sənaye, Maliyyə Nazirlikləri, həmçinin Satınalmalar üzrə Dövlət Agentliyi ilə birlikdə sıx əməkdaşlıq şəraitində fəaliyyət göstərir. Cəmiyyət öz fəaliyyət dairəsini ildən-ilə genişləndirmiş, aqrar istehsalçılara lizinq xidmətləri göstərmiş və nəticədə onun aktivləri və kapitalının dəyəri sürətlə artmışdır (cədvəl 2.).

Cədvəl 2.

“Aqrolizing” ASC-nin balans hesabatı (min manatla)

Göstəricilər	İllər			
	2010	2011	2012	2013
Aktivlər ondan:	257310	305798	353115	432976
Debitor borcları	173649	200615	254059	333265
Kapital	19731	68357	112035	148893
Öhdəliklər, ondan:	2379579	237441	241080	284082
Kreditor borcları	750	896	1307	1451
Mənfəət	2185	801	1341	2144

Mənbə: Cədvəl “Aqrolizing” ASC-nin maliyyə hesabatları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Cədvəldən göründüyü kimi, “Aqrolizing” ASC-nin aktivləri öhdəliklərini, o cümlədən debitor borcları kreditor borclarını əhəmiyyətli dərəcədə üstələyir, yəni maliyyə fəaliyyəti mənfəətlə nəticələnmişdir.

Aqrar sahənin innovasiyalı inkişafı üçün onun müəssisələrinin maliyyə dayanaqlığı əsas şərtidir. ASK sferasında aktiv fəaliyyət göstərən maliyyə institutu aqrar lizing şirkətləridir. Aqrarlizing mexanizminin tətbiqi kənd təsərrüfatı müəssisələrinə, kəndli (fermer) və şəxsi yardımçı təsərrüfatlara imkan verir ki, kənd təsərrüfatı texnikasını və mütərəqqi texnologiyaları operativ şəkildə alsın və istifadə etsin. Lizing mexanizmi maliyyələşdirmə və kreditləşdirmənin mövcud ortamüddətli və uzunmüddətli proqramını tamamlamaqla ASK müəssisələrinin texniki silahlanma səviyyəsinin yüksəldilməsi probleminin həlli üçün ən effektiv alətdir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu müəllifin çap olunmuş aşağıdakı əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. Mahmudova V.O. Milli sahibkarlığın inkişafında özəlləşdirmənin rolu. “Milli iqtisadi inkişafın Azərbaycan modeli” mövzusunda beynəlxalq konfransın tezisləri, (Bakı, 12-13 may, 2006) Bakı, 2007, səh.105-106

2. Mahmudova V.O. Azərbaycan regionlarının inkişaf problemləri. 2008-ci ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində yerinə yetirilmiş büdcə təyinatlı elmi-tədqiqat işlərinin yekununa həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın tezisləri, Bakı, 2009, səh.155-156

3. Mahmudova V.O. Firmanın inkişaf strategiyasının hazırlanmasına dair. 2010-cu ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində yerinə yetirilmiş büdcə təyinatlı elmi-tədqiqat işlərinin yekununa həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın tezisləri, Bakı, 2011, səh.170-171

4. Mahmudova V.O. Azərbaycan Respublikasının maliyyə bazarının təhlili. VII Kiçik və Orta Sahibkarlıqda Məhsuldarlıq Konfransı, İstanbul Mədəniyyət Universiteti, 25-26 oktyabr, 2011, səh.63-71

5. Mahmudova V.O. Müştərək sahibkarlığın milli iqtisadiyyatın inkişafında rolu. 2011-ci ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində yerinə yetirilmiş büdcə təyinatlı elmi-tədqiqat işlərinin yekununa həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın tezisləri, Bakı, 2012, səh. 108-110

6. Mahmudova V.O. Dövlət investisiyalarının aqrar sahəyə təsirinin qiymətləndirilməsi. “I Biznes inzibatchılığı və korporativ sosial məsuliyyət” Beynəlxalq elmi-praktiki konfrans, 23-25 noyabr 2012, Azərbaycan-Bakı, səh.507-513

7. Mahmudova V.O. Aqrobiznesin inkişafının tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı və Təşkilı İnstıtutunun Elmi Əsərləri - 2, Bakı, 2013. səh.62-65

8. Abbasov A.B., Mahmudova V.O. Kicik aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun inkişaf prioritetləri. Azərbaycanın vergi jurnalı № 5, Bakı, 2013. səh.109-122

9. Mahmudova V.O. Lizinq aqrobiznesin kreditləşməsinin effektiv üsulu kimi. Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı və Təşkilı İnstıtutunun Elmi Əsərləri-4, Bakı, 2013. səh.83-87

10. Mahmudova V.O. Kreditləşmə aqrobiznesin maliyyə-kredit infrastrukturunun elementi kimi. Maliyyə və uçot № 1, Bakı, 2014. səh. 27-37

11. Mahmudova V.O. Aqrobiznesin vergi tənzimlənməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi. "II Biznes inzibatçılığı və korporativ sosial məsuliyyət" Beynəlxalq elmi-praktiki konfrans, 30 aprel-02 may 2014, Azərbaycan-Bakı səh. 294-304

12. Mahmudova V.O. Aqrar sektorda sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafı. 2013-cü ildə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində yerinə yetirilmiş büdcə təyinatlı elmi-tədqiqat işlərinin yekununa həsr edilmiş elmi-praktiki konfransın tezisləri, Bakı, 2014. səh.154-156

13. Aqrobiznesin inkişafında vençur kapitalının rolu. 1st.INTERNATIONAL CONGRESS of TOURISM & MANAGEMENT RESEARCHES. 09-11th may, 2014, Antalya/ Türkiyə. səh.435-442

14. Mahmudova V.O. Maliyyə investisiya biznesi. Maliyyə biznesi. Dərslik. Bakı: "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı, 2014. Səh.101-126

15. Mahmudova V.O. Kredit bazarı maliyyə bazarının seqmenti kimi. Maliyyə biznesi. Dərslik. Bakı: "İqtisad Universiteti" Nəşriyyatı, 2014. səh.127-155

16. Аббасов А.Б., Махмудова В.О. Венчурный капитал как важный источник финансирования инновационного развития агробизнеса. «Экономика и предпринимательство», Москва, № 6, 2015, с.919-922

**Проблемы развития финансово-кредитной
инфраструктуры агробизнеса**

Р Е З Ю М Е

Диссертационная работа состоит из введения, трех глав, выводов, а также списка использованной литературы.

Во введении диссертации обоснована актуальность темы, определены цель и задачи исследования. Здесь также приведены научная новизна и практическая значимость работы, опробация результатов исследования.

В первой главе «Теоретико-методологические основы развития финансово-кредитной инфраструктуры агробизнеса» раскрыты сущность, структура и социально-экономическая значимость агробизнеса, изучены функции финансово-кредитной инфраструктуры агробизнеса, а также анализированы различные мнения о государственной помощи развитию аграрного сектора.

Во второй главе «Анализ и оценка состояния развития финансово-кредитной инфраструктуры агробизнеса» комплексно анализируется влияние факторов на развитие финансово-кредитной инфраструктуры агробизнеса, изучена динамика сельскохозяйственного производства, полученных в результате проведенных мероприятий в рамках Государственных Программ социально-экономического развития регионов Азербайджанской Республики.

В третьей главе «Приоритетные направления развития финансово-кредитной инфраструктуры агробизнеса» определены направления инновационного развития финансово-кредитной инфраструктуры малого агробизнеса, обоснованы пути дальнейшего использования венчурского капитала и лизинга как эффективного источника финансирования аграрного сектора.

В заключении представлены выводы и научно-обоснованные предложения и рекомендации, полученные в результате проведенного исследования.

**Problems of development of the financial and credit
agribusiness infrastructure**

S U M M A R Y

Thesis consists of introduction, 3 chapters, conclusion, suggestions and the list of used literature.

The relevance of theme was motivated at the entrance of the thesis, purposes and objectives of the research were identified. Also scientific innovation and the practical importance of research, results of research are reflected in approbation.

In the first chapter of the thesis “The theoretical methodological basis of the development of agribusiness financial infrastructure” the essence, structure, social economical importance of agro business, the function that are full filled by the financial infrastructure in the system of agro industrial complex, the thoughts about state promotion of the development of agro cultural branch were analyzed from the point of view the concepts.

In the second chapter of the thesis called “Analysis and valuation of the existing state of the development agribusiness financial infrastructure” the affects of the different aspect of the development agribusiness financial infrastructure were studied and in the frame of the State Programs on social economical development of the regions of the Azerbaijan Republic were full filed and in this case increased dynamic of production of agricultural products were analyze.

In the third chapter of the thesis called “The priority directions of the development of agribusiness financial infrastructure” the innovative ways for development of small agro business financial infrastructure were researched. As main sources of determination of innovational and highly technological agro cultural sector the usage opportunities of leasing service and venture capital were proved

At the end the theoretical and practical suggestions on the problems were systemize.

**Министерство Образования Азербайджанской Республики
Азербайджанский Государственный Экономический
Университет
Научно-Исследовательский Институт Экономических
Исследований**

На правах рукописи

Вафа Орудж кызы Махмудова

**Проблемы развития финансово-кредитной
инфраструктуры агробизнеса**

Специальность: 5312.01 – «Отраслевая экономика»

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

диссертации на соискание ученой степени доктора
философии по экономике

Баку - 2015